

**Uniwersytet Warszawski
Wydział Prawa i Administracji
Katedra Prawa Rolnego i Systemu Ochrony Żywności**

mgr Ewa Wysocka

**Status prawny gospodarstwa rolnego w świetle
zasady zrównoważonego rozwoju
obszarów wiejskich**

Autoreferat rozprawy doktorskiej

Promotor: prof. dr hab. Paweł Czechowski

Promotor pomocniczy: dr hab. Adam Niewiadomski, prof. ucz.

Recenzenci: dr hab. Monika Król, prof. ucz.

dr hab. Przemysław Litwiniuk

Warszawa 2022

I. Wstęp

1. Temat rozprawy doktorskiej „Status prawny gospodarstwa rolnego w świetle zasady zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich” nawiązuje do metod działalności rolniczej w gospodarstwie rolnym zgodnych z ochroną środowiska i zrównoważonym rozwojem w Polsce i UE. W II poł. XX w., nastąpiła intensyfikacja rolnictwa (użycie chemii i maszyn rolniczych). W celu ochrony środowiska Unia Europejska dokonała ekstensyfikacji rolnictwa oraz reform we Wspólnej Polityce Rolnej, wdrażając politykę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

Definicja gospodarstwa rolnego w prawie rolnym, administracyjnym, cywilnym nawiązuje do ekonomicznej jednostki produkcyjnej. Prawo Unii Europejskiej używa określeń: metody lub system produkcji rolnej, działalność rolnicza. W pracy doktorskiej dokonano analizy stanu prawnego trzech systemów produkcji rolnej: uprzemysłowionego, ekologicznego i integrowanego. Zmiany w prawie UE i polskim wpłynęły na wyodrębnienie z rolnictwa przemysłowego alternatywnych metod produkcji rolnej ekologicznej i integrowanej. Uprawy ekologiczne prowadzi się bez użycia nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin, co wpływa na ochronę bioróżnorodności i jakość żywności. Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej od 1991 r. podlegała zmianom. Wdrożono instrumenty prawne, zobowiązujące rolników do ochrony środowiska: Systemu Wzajemnej Zgodności (Cross Compliance), Zasady Dobrej Kultury Rolnej, integrowanej ochrony roślin, integrowanej produkcji, działań rolno-środowiskowo-klimatycznych. System Wzajemnej Zgodności obejmuje utrzymanie gruntów rolnych w dobrej kulturze rolnej (DKR), zgodnie z ochroną środowiska, dbałość o: zdrowie zwierząt i roślin, dobrostan zwierząt, bezpieczeństwo i jakość żywności. W 2018 r. do Systemu Wzajemnej Zgodności włączono ochronę wód przed azotanami pochodzącymi z rolnictwa (dyrektywa 91/676/EWG dotycząca azotanów).

Prawo Unii Europejskiej (UE) nie normuje integrowanej produkcji, jest ona określona przez prawo krajowe ustawą z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin. Za pomocą tej metody uprawia się owoce i warzywa. W integrowanej produkcji stosowana jest integrowana ochrona roślin, o której stanowi dyrektywa 2009/128/WE ustanawiająca działania na rzecz zrównoważonego stosowania pestycydów (weszła w życie w 2014 r.) wraz z rozporządzeniem nr 1107/2009 (WE). Niniejsza dyrektywa wprowadziła zasady integrowanej ochrony roślin, które obowiązują wszystkich rolników w UE. W prawie polskim przepisy dyrektywy 2009/128/WE wdrożono ustawą o środkach ochrony roślin. W Unii Europejskiej i Polsce podjęto próby parametryzacji gospodarstwa o integrowanej produkcji. Celem Wspólnej

Polityki Rolnej jest również utrzymanie trwałych użytków zielonych, wielokulturowości upraw, ochrona: gleb przed erozją i pustyńnieniem (stepowaniem).

Metody produkcji rolnej chroniące środowisko są przyszłościowym kierunkiem rozwoju gospodarstw rolnych, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju (Konstytucja RP, art. 5). Prawo: międzynarodowe (ONZ), Unii Europejskiej i krajowe nawiązują do zasady zrównoważonego rozwoju, jako koncepcji trwałego wzrostu: ekonomicznego, społecznego i ochrony środowiska.

Prawo Unii Europejskiej odnosi się do zrównoważonego rozwoju w Strategii Lizbońskiej (2000), Strategii Goteborskiej (2001), Strategii „Europa 2020” (2010). W prawie polskim zasada zrównoważonego rozwoju w rolnictwie wprowadzana jest przez realizację zamierzeń polityki rozwoju tj.: długookresowej strategii rozwoju kraju, średniookresowej strategii rozwoju kraju i w innych strategiach rozwoju, uchwalanych zgodnie ze strategiami unijnymi. Pomoc finansowa dla rolników udzielana jest z: Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (2014-2020) i Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi Rolnictwa i Rybactwa (2012-2020). Obszary wiejskie pełnią wielofunkcyjne zadania pozarolnicze jako dostarczyciel dóbr publicznych i niepublicznych. Funkcja usługowa wsi wiąże się z ochroną środowiska, zachowaniem walorów krajobrazu, kultury wsi, agroturystyką, budową infrastruktury, bazą edukacyjną, by ludność wiejska mogła znaleźć zatrudnienie.

W pracy zaznaczono różnice między produkcją rolną prowadzoną w sposób naturalny, a uprawą organizmów genetycznie zmodyfikowanych (GMO). Inżynieria genetyczna ingeruje w organizmy roślinne i zwierzęce, powodując skutki genetycznego skażenia środowiska. W przyrodzie postępuje masowe giniecie wielu gatunków zwierząt z powodu chemii rolniczej. Prawo musi chronić owady zapylające. W Unii Europejskiej i Polsce wdrożono programy ochrony pszczół.

Ważnym zagadnieniem prawnym Wspólnej Polityki Rolnej jest ochrona gospodarstw rodzinnych. Konkurencja na rynku między gospodarstwem rodzinnym a rolnictwem przemysłowym jest nierówna. Koncerny agrobiznesu, dążą do likwidacji małych gospodarstw rolnych, które nie powinny być zastępowane przez rolnictwo przemysłowe (jak miało to miejsce w USA, Kanadzie, Australii). Gospodarstwa rodzinne należy ochronić przed nadmierną koncentracją gruntów rolnych prowadzoną przez korporacje transnarodowe i globalizacją rolnictwa. Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej wspiera finansowo gospodarstwa rolne. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych o małej powierzchni wymaga poprawy. W Polsce są znaczne dysproporcje dochodowe za pracę rolników, a uzyskiwaną marżą przez handlowców, co wymaga naprawienia takiego stanu rzeczy. Zmiany demograficzne na polskiej wsi są

negatywne, nastąpił odpływ młodego pokolenia do miast lub na emigrację. Odnowienie kadry dla rolnictwa jest trudne. Istotnym zagadnieniem prawnym jest właściwe kształtowanie ustroju rolnego państwa wobec gospodarstw rodzinnych.

II. Cel rozprawy doktorskiej

Praca doktorska miała na celu przeprowadzenie badań nad wprowadzeniem do prawa polskiego i Unii Europejskiej alternatywnych metod produkcji rolnej: ekologicznej i integrowanej w stosunku do rolnictwa przemysłowego. Zmiany we Wspólnej Polityce Rolnej Unii Europejskiej dotyczyły stosowania przez rolników instrumentów prawnych kształtujących prośrodowiskowy kierunek działań w gospodarstwach rolnych, w celu realizacji zasady zrównoważonego rozwoju na obszarach wiejskich. Rozwój rolnictwa ekologicznego i integrowanego jest istotnym czynnikiem ochrony środowiska. Podjęto próby utworzenia gospodarstwa o integrowanej produkcji, ale żeby ten cel osiągnąć należy znacznie ograniczyć ilość stosowanych pestycydów. Poruszono prawny problem współistnienia roślin niemodyfikowanych genetycznie z organizmami genetycznie zmodyfikowanymi (GMO). Unia Europejska musi zmienić żywienie zwierząt zastępując pasze produkowane na komponentach GMO paszami niemodyfikowanymi genetycznie. Należy chronić gospodarstwa rolne przed nieuczciwymi praktykami korporacji transnarodowych.

III. Hipotezy badawcze

1. System prawny określa kierunek zmian w ochronie środowiska i metodach produkcji rolnej.
2. Produkcja: ekologiczna i integrowana realizują założenia zasady zrównoważonego rozwoju w aspekcie prawnym.
3. Zmiany we Wspólnej Polityce Rolnej Unii Europejskiej polegały na ekstensyfikacji rolnictwa i zastosowaniu prawnych instrumentów prośrodowiskowych w gospodarstwach rolnych.
4. Integrowana produkcja jest kierunkiem rozwoju gospodarstw rolnych. Zmniejszenie środków chemicznych w rolnictwie będzie miało wpływ na utworzenie w przyszłości statusu prawnego gospodarstwa integrowanego.
5. Prawne uwarunkowania zasady zrównoważonego rozwoju mają zastosowanie w rolnictwie zrównoważonym i uwzględniają czynnik: środowiskowy, ekonomiczny i społeczny.
6. Prawne uwarunkowanie rozwoju rolnictwa w UE dotyczą również wielofunkcyjności obszarów wiejskich, która dopełnia realizację zasady zrównoważonego rozwoju i wpływa na lokalną przedsiębiorczość.
7. Prawo UE i polskie reguluje w szczególny sposób zamierzone uwalnianie organizmów

genetycznie zmodyfikowanych do środowiska, zatem produkcja rolna organizmów genetycznie zmodyfikowanych nie jest tożsama z uprawą roślin naturalnych i nie uwzględnia zasad rolnictwa zrównoważonego. Przepisy UE są niespójne co do produkcji pasz opartych na importowanych (w ponad 90%) komponentach GMO oraz oznakowania produktów rolnych pochodzących od zwierząt karmionych GMO. W skali międzynarodowej produkcja GMO na świecie corocznie wzrasta, a problem prawny uwalniania tych organizmów do środowiska nie został należycie zbadany i unormowany prawnie.

8. W Unii Europejskiej brak jest wystarczających mechanizmów prawnych pozwalających na ochronę gospodarstw rodzinnych przed nierówną konkurencją globalnych korporacji transnarodowych rolnictwa i agrobiznesu.

IV. Przedmiot badań i metody użyte w pracy doktorskiej

1. Problemy badawcze zawarte w dysertacji mają charakter wielostronny. Badaniami objęto gospodarstwa rolne, stosujące produkcję ekologiczną, integrowaną i uprzemysłowioną. Poruszono problem organizmów genetycznie zmodyfikowanych (GMO) i relacji tej metody do upraw niemodyfikowanych. Zaznaczono konsekwencje wpływu GMO na: środowisko, politykę paszową Unii Europejskiej i żywienie zwierząt paszami wytworzonymi z organizmów genetycznie zmodyfikowanych. W badaniach odniesiono się do sprawy samowystarczalności białkowej w zakresie produkcji pasz w UE bez użycia GMO. Metody produkcji rolnej wpływają na ochronę środowiska, redukcję środków chemicznych i rozwój rolnictwa zrównoważonego.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej wpłynęło na proces dostosowywania prawa polskiego do unijnego. W pracy zastosowano metodę: dogmatyczną, prawno-porównawczą i historyczną. Ze względu na opisane zagadnienia, zastosowano metodę empiryczną (badawczą), polegającą na analizie zachodzących modyfikacji prawnych. Dokonano porównań metod produkcji rolnej wyciągając wnioski. W dysertacji użyto prawno-dogmatyczną metodę badawczą w celu analizy przepisów prawnych, orzecznictwa sądowego i aktów prawnych typu „prawa miękkiego” (*soft law*). W prawie polskim i UE zwrócono uwagę na instrumenty prawne WPR, które mają „słabszą” moc wiążącą i są uzupełnieniem porządku prawnego (wytyczne, komunikaty, kodeksy postępowania). Nawiązano do prawa międzynarodowego (ONZ), Unii Europejskiej i polskiego odnośnie wdrożenia zasady zrównoważonego rozwoju.

2. W pracy zastosowano metodę historyczną, analizując zmiany prawne w stosunku do gospodarstw rolnych przed i po akcesji Polski do UE. Reformy Wspólnej Polityki Rolnej doprowadziły do ograniczenia produkcji rolnej i ekstensyfikacji rolnictwa z powodu nadprodukcji żywności i zanieczyszczenia środowiska.

Problem naukowy poruszony w pracy sformułowano we wnioskach i postulatach na przyszłość *de lege ferenda*. Prowadzone badania zrealizowały cel dysertacji i potwierdziły założenia hipotez i tez pracy.

Liczna bibliografia zawarta w pracy obejmuje analizę aktów prawnych z zakresu prawa: krajowego, Unii Europejskiej, międzynarodowego, dokumentów strategicznych UE, orzecznictwa: Trybunału Konstytucyjnego, Trybunału Sprawiedliwości UE i sądów krajowych. Zebrano literaturę z prawa: rolnego, administracyjnego, gospodarczego, orzecznictwa sądowego, analiz, raportów, danych statystycznych, wyników badań naukowych. Wykorzystano materiały źródłowe z konferencji krajowych, międzynarodowych, wypowiedzi naukowców udostępnione w literaturze i mediach. W pracy zamieszczono również: rysunki, wykresy i tabele.

V. Konstrukcja rozprawy doktorskiej

Dysertacja składa się z siedmiu rozdziałów:

Rozdział I odnosi się do definicji gospodarstwa rolnego, w prawie polskim i Unii Europejskiej, tworzonych na potrzeby danego aktu prawnego oraz definicji gospodarstwa rodzinnego zawartej w ustawie z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, art. 5 ust.1. Ustawa ta nie uwzględnia jednak innych form prowadzenia działalności rolniczej (spółdzielczej czy spółek kapitałowych o charakterze przedsiębiorstwa rolnego). Praca nawiązuje do gospodarstwa rodzinnego jako podstawy ustroju rolnego państwa (Konstytucja RP, art. 23) i przemian w systemie rolnym przed i po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. Opisano zmiany prawne we WPR i metody produkcji rolnej: ekologiczną i integrowaną wpływające na środowisko. Z rolnictwa przemysłowego wyodrębniła się metoda produkcji rolnej nowych biotechnologii organizmów genetycznie zmodyfikowanych (GMO), które powodują niebezpieczeństwa genetyczne.

Rozdział II analizuje prawne mechanizmy rolnictwa ekologicznego w Unii Europejskiej i Polsce oraz status prawny gospodarstwa ekologicznego, jego certyfikacji, kontroli i sposobu produkcji, przetwórstwa i sieci zbytu. Rolnictwo ekologiczne wpływa dodatnio na ochronę środowiska i jakość żywności.

Rozdział III opisuje genezę rolnictwa integrowanego i instrumenty prawne, które mają stosować wszyscy rolnicy w gospodarstwach rolnych tj. integrowaną ochronę roślin, zasady dobrej kultury rolnej, Zasady Wzajemnej Zgodności (Cross Compliance) by chronić środowisko. Integrowaną produkcję roślin stosuje się w Polsce od 2004 r., normuje ją ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin, w art. 2, 55-63, realizuje ona cele

ekonomiczne i ekologiczne. Pomoc finansowa do integrowanej produkcji udzielana jest z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. W Danii, Niderlandach (Holandia) i Polsce podjęto próby parametryzacji gospodarstwa integrowanego. Rolnictwo zrównoważone wymaga redukcji środków chemicznych w celu ochrony środowiska.

Rozdział IV omawia genezę, definicję i podstawy prawne zasady zrównoważonego rozwoju w prawie: międzynarodowym, UE (WPR), krajowym. W literaturze nie ma jednolitego stanowiska co do charakteru prawnego zasady zrównoważonego rozwoju. Prawo polskie stanowi o zasadzie zrównoważonego rozwoju w Konstytucji RP, art. 5, Rozdziale I pt. „Rzeczpospolita”, który odnosi się do zasad ustroju Polski, dlatego jest ona określona jako zasada ustrojowa lub polityczna. W orzecznictwie zasada zrównoważonego rozwoju jest traktowana jako klauzula generalna spełniając podobną rolę w prawie ochrony środowiska co zasady: współżycia społecznego czy społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa w prawie cywilnym. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska, w art. 3 pkt. 50 definiuje zrównoważony rozwój, że „jest to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”.

W latach 1992-1996 Wspólnota Europejska wprowadziła reformy Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) tzw. Plan MacSharre'go (1991 r.), zakładający wsparcie obszarów wiejskich i gospodarstw rodzinnych, ochronę środowiska i zalesianie nieużytków rolnych. Druga reforma Wspólnej Polityki Rolnej dotyczyła pakietu Santera i Agendy 2000 (1999 r.) mając na celu reformę polityki rozwoju obszarów wiejskich (II filar WPR) oraz polityki: dopłat do rolnictwa (rynkowo-cenowej I filar WPR). W Agendzie 2000 określono zasady członkostwa 10 państw Europy Środkowej i Wschodniej w Unii Europejskiej. Trzecia reforma opracowana przez Franca Fischlera (2003 r.) odnosiła się do zmian w finansowaniu Wspólnej Polityki Rolnej zakładając stosowanie jednolitej płatności na gospodarstwo lub jednolitą płatność regionalną niezależną od produkcji. Udzielenie płatności uzależniono od spełnienia przez gospodarstwo rolne standardów dla określonych kierunków produkcji rolnej, zgodnych z ochroną środowiska, wdrożono System Wzajemnej Zgodności (*Cross Compliance*). W 2004 r. uzgodniono zasady przyjęcia 10 państw w tym Polski do Unii Europejskiej. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w dniu 01.05.2004 r. wpłynęło na rozwój obszarów wiejskich. Dalsze zmiany

dotyczyły Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata: 2007-2013 i 2014-2020. Reformy Wspólnej Polityki Rolnej z lat 2003-2014 wpłynęły na zrównoważony rozwój rolnictwa, efektywność gospodarstw rolnych, włączenia obszarów wiejskich do polityki rozwoju, zobowiązanie rolników do ochrony środowiska przez zmiany w systemie dopłat.

Rozdział V dotyczy zmian prawnych we Wspólnej Polityce Rolnej Unii Europejskiej, wielofunkcyjności obszarów wiejskich i roli gospodarstwa rodzinnego w rozwoju wsi. Omówiono funkcję: produkcyjną rolnika i gospodarstwa rolnego, usługową wskazującą na obszary wiejskie jako dostarczyciela dóbr publicznych i gospodarowania w przestrzeni, zgodnie z zrównoważonym rozwojem. Wielofunkcyjność obszarów wiejskich wpływa na rozwój regionów i jest określona w Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi Rolnictwa i Rybactwa (2012-2020). Rolnikom udziela się pomocy finansowej z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (2014-2020) na zobowiązania rolno-środowiskowo-klimatyczne na: rolnictwo zrównoważone, ochronę gleb i wód, zachowanie sadów i tradycyjnych odmian drzew owocowych, cenne siedliska i zagrożone gatunki ptaków na obszarach Natura 2000, cenne siedliska poza obszarami Natura 2000.

Rozdział VI porusza problem relacji gospodarstwa rolnego do produkcji rolnej nowych technologii inżynierii genetycznej. Organizmy genetycznie zmodyfikowane (GMO) zaczęto uprawiać w USA w 1996 r. W wyniku zastosowań inżynierii genetycznej powstają nowe GMO obce gatunkowo, nie występujące w środowisku naturalnym. Omówiono wpływ i niebezpieczeństwa upraw GMO na środowisko. Produkcji organizmów genetycznie zmodyfikowanych, nie można utożsamiać z uprawą roślin niemodyfikowanych. Ilość upraw GMO na świecie corocznie wzrasta. W Unii Europejskiej i Polsce uwalnianie GMO do środowiska jest unormowane prawnie ze względu na bezpieczeństwo: żywności, ekologiczne, zdrowie ludzi i zwierząt. W przyrodzie GMO krzyżuje się z odpowiednikami roślin naturalnych, prowadząc do ryzyka ich genetycznego skażenia i ma negatywny wpływ na zdrowie zwierząt (owady zapylające). Prawo Unii Europejskiej normuje problem prawny wprowadzenia upraw genetycznie zmodyfikowanych do środowiska (dyrektywą nr 2001/18/WE i dyrektywą (UE) 2015/412 dotyczącą ograniczenia lub zakazu upraw GMO na terytorium państw UE). W prawie polskim problematyka GMO jest unormowana w ustawie z dnia 22 czerwca 2001 r. o mikroorganizmach i organizmach genetycznie zmodyfikowanych.

Rozdział VII omawia kierunki rozwoju gospodarstwa rolnego w Polsce i UE oraz zmiany we Wspólnej Polityce Rolnej oraz w metodach produkcji rolnej i ochronie środowiska. Rozwijać należy przetwórstwo rolne, zbyt produktu ekologicznego. W drodze regulacji

prawnych należałoby poprawić strukturę gospodarstw rolnych oraz stan demografii wsi.

Globalizacja i wzrost znaczenia korporacji transnarodowych w rolnictwie, mają negatywny wpływ na gospodarstwa rodzinne w Polsce i UE, dlatego muszą one podlegać ochronie. Otwarcie rynku UE na rolnictwo amerykańskie nie ochroni rolnictwa własnego. Unia Europejska musi zwiększyć materiał siewny roślin wysokobiałkowych niemodyfikowanych genetycznie, potrzebny w żywieniu zwierząt. Komponenty do produkcji pasz w UE pochodzą z upraw organizmów genetycznie zmodyfikowanych i są sprowadzane z USA, Kanady, Brazylii. Opisano negocjacje umowy między Unią Europejską a Stanami Zjednoczonymi dotyczące Transatlantyckiego Paktu o Partnerstwie w Dziedzinie Handlu i Inwestycji (Transatlantic Treaty on Trade and Investment Partnership - TTIP) prowadzone od 2013 r. i podpisaną w 2017 r. Kompleksową Umowę Gospodarczo-Handlową (Comprehensive Economic and Trade Agreement, CETA) między Unią Europejską a Kanadą i ich wpływ na rolnictwo. Ważnym punktem umowy jest problem rozwiązywania sporów między państwami UE a inwestorami z USA i Kanady.

W rozdziale VII zaznaczono cele realizacji zasady zrównoważonego rozwoju na obszarach wiejskich, podsumowano całość pracy doktorskiej, określając tezy pracy wraz z uzasadnieniem, zawarto uwagi *de lege lata* i wnioski końcowe na przyszłość *de lege ferenda*.

VI. Tezy pracy doktorskiej

1. Rolnictwo zrównoważone chroni zasoby naturalne obszarów wiejskich w ramach pakietu rolno-środowiskowo-klimatycznego, stosując się do zasady zrównoważonego rozwoju.
2. Produkcja ekologiczna i integrowana chronią środowisko zmniejszając zużycie środków chemicznych oraz realizują zasadę zrównoważonego rozwoju, dlatego należy je rozwijać.
3. Zmiany we Wspólnej Polityce Rolnej UE polegały na ekstensyfikacji produkcji rolnej. Zastosowano instrumenty prawne kształtujące nowy prośrodowiskowy kierunek rozwoju gospodarstw rodzinnych.
4. Reforma Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej zmierza w kierunku rolnictwa zrównoważonego i jest przyszłościową strategią rozwoju rolnictwa polskiego i Unii Europejskiej. Utworzyć należy parametry dla gospodarstwa rolnego integrowanego, w którym uprawa roślin i hodowla zwierząt byłaby prowadzona z ograniczeniem środków chemicznych używanych w rolnictwie do minimum.
5. Rolnictwo, współistnieje z wielofunkcyjnością obszarów wiejskich i ma realizować zasadę zrównoważonego rozwoju w aspekcie społecznym, ekonomicznym i środowiskowym.
6. Produkcja rolna GMO nie jest tożsama z roślinami niemodyfikowanymi i nie stosuje

zasad rolnictwa zrównoważonego. Przepisy prawne UE są niespójne w zakresie produkcji pasz zawierających GMO i oznaczeń produktów spożywczych pochodzących od zwierząt.

7. UE musi ochronić gospodarstwa rodzinne przed nierówną konkurencją globalnych korporacji transnarodowych agrobiznesu, chcącymi przejąć przemysł rolno-spożywczy.

8. Normy prawne ochrony środowiska wyznaczają kierunki rozwoju: gospodarstwa rolnego. Polska regulacja prawna powinna zapewnić ochronę środowiska i rolnictwa kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju (Konstytucji RP, art. 5, 68, 74, 86). Gospodarstwo rodzinne jest podstawą ustroju rolnego Polski (Konstytucja RP, art. 23), prawo krajowe i Unii Europejskiej nie określają definicji przedsiębiorstwa rolnego.

VII. Uwagi de lege lata i postulaty de lege ferenda

1. W prawie polskim i UE brak jest definicji przedsiębiorstwa rolnego, ponadto definicja gospodarstwa rodzinnego powinna zostać uzupełniona. W ustawie z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju należy ustanowić: status rodziny rolnika oraz instrumenty wsparcia i kierunek rozwoju rolnictwa. Chronić należy gospodarstwa rolne przed koncentracją oraz masowym wykupem gruntów rolnych (tzw. land grabbingiem) przez podmioty korporacyjne krajowe i zagraniczne.

3. Produkcja rolna ekologiczna wpływa na realizację zasady zrównoważonego rozwoju. Zwiększyć należy ilość gospodarstw i przetwórci ekologicznych, bo ekologiczne płody rolne są źródłem zysku dla przetwórci zagranicznych i rozwijać handel produktami ekologicznymi.

4. W integrowanej produkcji nawozy sztuczne i środki ochrony roślin redukuje się do minimum by chronić środowisko. Prawo UE określa zasady: Systemu Wzajemnej Zgodności, integrowanej ochrony roślin, dobrej kultury rolnej, które stosuje się w integrowanej produkcji. W Danii i Niderlandach utworzono gospodarstwo o integrowanej produkcji ustalając parametry dla całości produkcji prowadzonej w obrębie gospodarstwa rolnego, w Polsce nie ustalono parametrów dla takiego typu gospodarstwa.

5. Zasada zrównoważonego rozwoju wpływa na zmiany prawne we Wspólnej Polityce Rolnej Unii Europejskiej i została określona w prawie międzynarodowym, unijnym i polskim w celu rozwoju gospodarczego, społecznego i ochrony środowiska. Gospodarka, wolny rynek i globalizacja mają sprzeczne cele z ochroną środowiska, a jego stan jest daleko niezadawalający.

6. Zrównoważone metody gospodarowania są założeniem: Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich i Strategii Zrównoważonego Rozwoju Wsi Rolnictwa i Rybactwa, realizując wielofunkcyjność obszarów wiejskich. Oprócz produkcji rolnej, obszary wiejskie pełnią istotną

funkcję usługową dostarczając dobra publiczne i niepubliczne. Funkcja usługowa rolnictwa związana jest z ochroną i zagospodarowaniem zasobów naturalnych. Celem programów jest: polepszenie warunków życia na wsi, tworzenie miejsc pracy, dostęp do kultury, ochrona środowiska, budowa infrastruktury, rozwój przetwórstwa i zbytu. Rolnictwo zrównoważone wpływa na bioróżnorodność, dostarcza dobrą żywność i zaspakaja potrzeby życia ludności wsi.

7. Rozwój rolnictwa zrównoważonego może nastąpić bez stosowania upraw organizmów genetycznie zmodyfikowanych (GMO), bo nie ochronią środowiska. Ilość upraw GMO na świecie w szybkim tempie wzrasta. Materiał genetyczny GMO przenosi się przez zapylenie krzyżowe, powodując niebezpieczne skutki dla roślin niemodyfikowanych. Uprawy GMO mają wpływ na zdrowie owadów zapylających (pszczoł). Prowadzono badania na zwierzętach nad szkodliwością GMO.

8. Zadbać o prawną ochronę populacji owadów zapylających (np. pszczoł dziko żyjących i hodowlanych). Ustanowić kompleksową ustawę o produkcji pszczelarskiej i ochronie pszczoł.

9. Hodowlę zwierząt prowadzi się w UE przy użyciu pasz z dodatkiem organizmów genetycznie zmodyfikowanych. Postuluje się by w państwach Unii Europejskiej we własnym zakresie zaspokoić potrzeby żywienia zwierząt, odtwarzając zasoby nasion roślin wysokobiałkowych niemodyfikowanych genetycznie, hodować rasy zwierząt gospodarskich dostosowane do klimatu Europy. Pasze dla zwierząt produkuje się w ponad 90% z GMO dostarczanych z USA, Kanady Brazylii. Zwiększyć należy w UE produkcję roślin wysoko białkowych niemodyfikowanych genetycznie co wpłynie na bezpieczeństwo żywnościowe. W Unii Europejskiej wyroby pochodzące od zwierząt żywionych GMO powinny być znakowane.

10. Porozumienie dotyczące Transatlantyckiego Paktu o Partnerstwie w Dziedzinie Handlu i Inwestycji (Transatlantic Treaty on Trade and Investment Partnership – TTIP) między UE i USA, jest negocjowane. Kompleksowa Umowa Gospodarczo-Handlowa (Comprehensive Economic and Trade Agreement, CETA) między Unią Europejską a Kanadą weszła w życie w części handlowej, istnieją różnice w rozwiązywaniu sporów między państwem a inwestorem. Umowa CETA i ustalenia w sprawie TTIP budzą obawy społeczeństw UE co do wzajemnego uznawania standardów i norm w: rolnictwie, dziedzinach technicznych, własności intelektualnej, budownictwie. Roszczenia z umów rozstrzyga arbitraż międzynarodowy, a nie niezawisli sędziowie, brakuje należytego postępowania odwoławczego.

11. Zwiększyć konkurencyjność gospodarstw rodzinnych przez rozwijanie przetwórstwa rolno-spożywczego i polskich sieci sprzedaży, tworzyć polskie hale targowe dla rolników wokół osiedli mieszkaniowych miast, a nie likwidować. Chronić gospodarstwa rodzinne i rynek

rolny przed globalnymi trendami rolnictwa korporacyjnego, zadbać o kadry dla rolnictwa i rozwój małych miast.

12. Rolnictwo zrównoważone wymaga od wszystkich gospodarstw rolnych zachowania ochrony środowiska i stosowania zasady zrównoważonego rozwoju. Zarówno gospodarstwa rodzinne jak i gospodarstwa rolne o charakterze przedsiębiorstwa rolnego muszą redukować zużycie środków ochrony roślin i nawozów sztucznych. Chronić należy zasoby wodne przed skażeniami chemicznymi pochodzącymi z rolnictwa.